

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ISSN 2412-2009 (Online)

DOI: 10.28925/2311-2409.2024.42

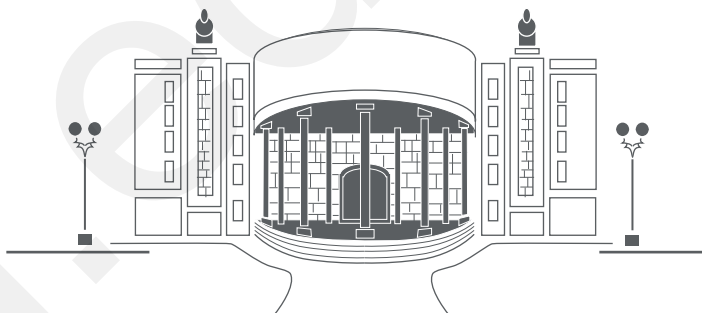
Педагогічна освіта:

теорія і практика

Pedagogical Education:
Theory and Practice

Психологія
Педагогіка

Psychology
Pedagogy

Збірник
наукових праць

№42 (2) • 2024

Рік заснування — 2001
Виходить двічі на рік

The year of foundation — 2001
Frequency: semi-annual

Київ • 2024

Свідоцтво про державну реєстрацію електронного наукового фахового видання ідентифікатор медіа — R40-04529, видане Національною радою з питань телебачення і радіомовлення 30.05.2024 р. (реєстрація)

липень — грудень

Рік заснування — 2001

Виходить двічі на рік

Наукове фахове видання «Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка» включено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук і доктора філософії (PhD) зі спеціальностей: 011 — «Освітні, педагогічні науки»; 012 — «Дошкільна освіта»; 013 — «Початкова освіта»; 015 — «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 р. № 886); 053 — «Психологічні науки» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 26.11.2020 р. № 1471)

Журнал індексується
в міжнародних бібліографічних базах
Google Scholar, Research Bible, Index Copernicus

Журнал підтримує політику відкритого доступу

Рекомендовано Вченою радою
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
до оприлюднення на вебсайті видання
після здійснення видавничої підготовки
(протокол № 13 від 31.10.2024)

У журналі публікуються розвідки, присвячені актуальним проблемам педагогіки і психології; результати фахових, теоретичних і експериментальних досліджень психологічної і педагогічної галузей освітянського напрямку наукового знання та методичного забезпечення педагогічного процесу за результатами наукових пошуків.

URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal>

ISSN 2412-2009 (Online)
DOI:10.28925/2311-2409.2024.42

Головна редакторка:

Паламар Світлана Павлівна,
кандидатка педагогічних наук,
старша наукова співробітниця (Україна).

Заступниця головної редакторки:

Хоружа Людмила Леонідівна,
докторка педагогічних наук, професорка (Україна).

Відповідальна секретарка:

Козир Маргарита Валентинівна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка (Україна).

Технічна секретарка:

Билан Ольга Миколаївна (Україна).

Редакційна колегія:

Ляпунова Валентина Анатоліївна,
докторка педагогічних наук (Україна);
Зданевич Лариса Володимирівна,
докторка педагогічних наук (Україна);
Нежива Людмила Львівна,
докторка педагогічних наук (Україна);
Котенко Ольга Володимирівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна);
Кизенко Василь Іванович,
кандидат педагогічних наук (Україна);
Варченко-Троценко Лілія Олександрівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна);
Вембер Вікторія Павлівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна);
Савенкова Ірина Іванівна,
докторка психологічних наук (Україна);
Скрипник Тетяна Вікторівна,
докторка психологічних наук (Україна);
Сергеєнкова Оксана Павлівна,
докторка психологічних наук (Україна);
Лозова Ольга Миколаївна,
докторка психологічних наук (Україна).

Іноземні члени редакційної колегії:

Смирнова-Трибульська Євгенія
(*Smirnova-Trybulska Eugenia*),
докторка габілітована (Республіка Польща);
Малах Йозеф (*Malach Josef*),
доктор педагогічних наук (Чеська Республіка);
Пападопулос Ісаак М. (*Paradopoulos Isaak M.*),
доктор філософії, доцент кафедри педагогіки
та емердгентної грамотності,
Міжнародний грецький університет (Греція).

FOUNDER

BORYS GRINCHENKO
KYIV METROPOLITAN UNIVERSITY

Certificate of State Registration of Electronic Scientific
Publication media identifier — R40-04529,
issued by the National Council for Television
and Radio Broadcasting on May 30, 2024
(registration)

The year of foundation: 2001
Frequency: semi-annual

Scientific professional publication “**Pedagogical Education:
Theory and Practice. Psychology. Pedagogy**” is included
in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine
(Category “B”), in which the results of dissertations for the degree
of Doctor of Science and Doctor of Philosophy (PhD) can be
published in the following specialties: 011 — “Educational,
Pedagogical Sciences”; Preschool Education”; 013 — “Primary
Education”; 015 — “Professional Education (by specializations)”
(approved by the Order of the Ministry of Education and Science
of Ukraine № 886 dated 02.07.2020); 053 — “Psychological
Sciences” (approved by the Order of the Ministry of Education and
Science of Ukraine № 1471 dated 26.11.2020)

The journal is indexed
in international bibliographic databases
Google Scholar, Research Bible, Index Copernicus

The journal supports open access policy

Recommended by the Academic Council
of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
for publication on the website of this journal
upon editorial approval
(*Rec. № 13 dated 31.10.2024*)

The journal publishes findings on current issues of pedagogy
and psychology; results of professional, theoretical and experimental
research on psychological and pedagogical branches of educational
direction of scientific knowledge and methodical maintenance
of pedagogical process, according to the results of scientific researches.

URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal>

ISSN 2412-2009 (Online)
DOI:10.28925/2311-2409.2024.42

Pedagogical Education: Theory and Practice Psychology. Pedagogy

Scientific Journal

№ 42 (2) 2024

July — December

Chief Editor:

Palamar Svitlana,
PhD in Pedagogical Sciences,
Senior Research Fellow (Ukraine).

Deputy Chief Editor:

Khoruzha Lyudmyla,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine).

Executive secretary:

Margaryta Kozyr,
PhD in Pedagogy (Ukraine).

Technical secretary:

Olga Bylan (Ukraine).

Editorial Board:

Lyapunova Valentina,
Doctor of Pedagogical Sciences (Ukraine);
Zdanevych Larysa,
Doctor of Pedagogical Sciences (Ukraine);
Nezhyya Lyudmyla,
Doctor of Pedagogical Sciences (Ukraine);
Kotenko Olga,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Kyzenko Vasyl,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Varchenko-Trotsenko Lilia,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Wember Victoria,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Savenkova Iryna,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine);
Skrypnyk Tatyana,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine);
Sergeenkova Oksana,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine)
Lozova Olga,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine).

Foreign members of Editorial Board:

Smyrnova-Trybulska Eugenia,
Doctor Habilitat (Republic of Poland);
Malach Josef,
Doctor of Pedagogical Sciences (Czech Republic);
Papadopulos Isaak M.,
PhD, Assistant Professor of Pedagogy
and Emergent Literacy (Greece).

Recommen
of Borys C
Univer
website c

(Rec.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

<i>Вознюк О., Дубасенюк О.</i> Трансгресія як наріжний концепт постнекласичної педагогіки й освіти	6
<i>Желанова В., Паламар С.</i> Самовдосконалення вчителів закладів загальної середньої освіти: концептуальна детермінація	14
<i>Братко М., Шкурат Р.</i> Кар'єрні центри в університетах США: феномен, засади, функціонування	20
<i>Леонт'єва І.</i> Екосистема вищої педагогічної освіти в Україні в умовах глобальних змін: моделі та стратегії	29

РОЗДІЛ II

ЄВРОПЕЙСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

<i>Sokolovska S.</i> Psychological Aspects of the Organization of the Foreign Language Learning Process for Students of Non-Linguistic Specialities under Current Conditions.	36
<i>Holovchuk S.</i> Early Childhood Education in Norway and Ukraine: A comparative overview	41
<i>Popova L.</i> Immersive Technologies as a Modern Educational Strategy for Training Future Specialists	51

РОЗДІЛ III

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

<i>Руденко Н.</i> Статистичний інструментарій в педагогічних дослідженнях	59
<i>Сіранчук Н.</i> Формування монологічного мовлення в учнів початкових класів засобом емоційності медіаосвіти	68
<i>Козир М., Сад А.</i> Діагностика впровадження інноваційних практик в університетській освіті: реальний стан і перспективи	75

РОЗДІЛ IV

ПСИХОЛОГІЯ І СОЦІОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

<i>Цюман Т., Адамська З., Рева О.</i> Психологічні чинники фасилітативної поведінки майбутніх психологів	85
<i>Антипін Є., Савченко Ю.</i> Фактори психічного здоров'я дітей дошкільного віку в період вікової кризи	95

РОЗДІЛ V

НАУКОВІ РОЗВІДКИ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

<i>Мацібора Н.</i> Відповідальність учнів початкових класів як соціально-особистісна чеснота	102
<i>Лісовська К.</i> Сучасні тенденції формування національно-патріотичного виховання у молодших школярів як вимога концепції «Нова українська школа»	111

CONTENTS

CHAPTER 1

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF MODERN PEDAGOGY DEVELOPMENT

Vozniuk O., Dubasenyuk O.

Transgression as a Cornerstone Concept of Post-Nonclassical Pedagogy and Education 6

Zhelanova V., Palamar S.

Self-Improvement of Teachers at General Secondary Education Institutions: Conceptual determination 14

Bratko M., Shkurat R.

Career Centers in US Universities: Phenomenon, principles, functioning 20

Leontieva I.

The Ecosystem of Higher Teacher Education in Ukraine in the Context of Global Change:

Models and strategies 29

CHAPTER 2

EUROPEAN SCIENTIFIC STUDIES

Sokolovska S.

Psychological Aspects of the Organization of the Foreign Language Learning Process
for Students of Non-Linguistic Specialities under Current Conditions 36

Holovchuk S.

Early Childhood Education in Norway and Ukraine: A comparative overview 41

Popova L.

Immersive Technologies as a Modern Educational Strategy for Training Future Specialists 51

CHAPTER 3

APPLIED ASPECTS OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL SCIENCE

Rudenko N.

Statistical Tools of Pedagogical Research 59

Siranchuk N.

Developing Oracy Skills at Primary School Students by Means of Emotionality in Media Education 68

Kozyr M., Sad A.

Diagnostics of the Implementation of Innovative Practices in University Education:
Real state and prospects 75

CHAPTER 4

PSYCHOLOGY AND SOCIOLOGY IN THE CONTEXT OF MODERN SCIENCE

Tsyuman T., Adamska Z., Nagula O.

Psychological Factors of Facilitative Behaviour of Future Psychologists 85

Antypin Ye., Savchenko Yu.

Factors of Mental Health of Preschool Children during the Period of Age Crisis 95

CHAPTER 5

SCIENTIFIC EXPLORATION OF YOUNG SCIENTISTS

Matsibora N.

Responsibility of Primary School Students as a Social and Personal Virtue 102

Lisovska K.

Current Tendencies Towards the Formation of National-Patriotic Education among Younger Schoolchildren
as a Requirement of the “New Ukrainian School” Concept 111

Желанова В.,

професорка кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Факультету педагогічної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
докторка педагогічних наук, професорка,
Київ, Україна
v.zhelanova@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0001-9467-1080

Паламар С.,

доцентка кафедри початкової освіти,
заступниця декана
Факультету педагогічної освіти з наукової роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
кандидатка педагогічних наук, старша наукова співробітниця,
Київ, Україна
s.palamar@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0001-6123-241X

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: КОНЦЕПТУАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ

Актуальність поданої статті зумовлена глобалізаційними та євроінтеграційними трансформаціями сучасного суспільства, в якому освіта стає однією з базових інституцій, а вчитель закладу загальної середньої освіти (далі ЗЗСО) — її ключовою фігурою, здатною до постійного самовдосконалення протягом життя. Метою статті є визначення концептуальних детермінант самовдосконалення вчителів ЗЗСО. Проаналізовано вихідні базові феномени статті, якими є самовдосконалення та детермінація. Представлено ознаки самовдосконалення (усвідомленість, цілеспрямованість, цілісність, суб'єктна активність, дієвий та творчий характер, самодетермінованість). Обґрунтовано концептуальні детермінанти самовдосконалення вчителів, якими автори вважають: теорію особистості Г. Костюка, що детермінує логіку процесу самовдосконалення вчителя ЗЗСО у єдності з його саморозвитком у напрямі досягнення високого рівня професіоналізації; гуманістичні концепції А. Маслоу й К. Роджерса, що пов'язані з феноменом самоактуалізації особистості як бажанні самовираження, реалізації свого потенціалу та безперервного самовдосконалення; аксіопсихологічну концепцію особистості З. Карпенко, що базується на феномені аксіогенезу як руху з нижчих на вищі рівні ціннісно-сислової сфери особистості на засаді принципу інтегральної суб'єктності, що передбачає логіку відносно-, моно-, полі-, мета- та абсолютного суб'єкта, що детермінує певний послідовний алгоритм динаміки мотиваційно-ціннісних аспектів самовдосконалення вчителя ЗЗСО; суб'єктно-вчинкову психологію А. Татенка й А. Роменця, що оперує такими суттєвими для самовдосконалення вчителя категоріями, як-от: активність (ситуативна, надситуативна, інтегральна), ініціативність, відповідальність, ставлення до себе як суб'єкта діяльності; концепцію рефлексивної детермінації мотиваційної, смислової, суб'єктної сфери особистості В. Желанової, що зумовлює тлумачення рефлексії як наскрізного метапроцесу, що пронизує й зумовлює всі складові феномену самовдосконалення.

Ключові слова: самовдосконалення вчителів ЗЗСО, детермінація, психологічна концепція особистості, гуманістична психологія, аксіопсихологія, суб'єктно-вчинкова психологія, концепція рефлексивної детермінації.

© Желанова В., Паламар С., 2024
© Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізаційний та євроінтеграційний формат сучасного суспільства об'єктивно детермінує необхідність й доцільність реформування всіх ланок освіти як однієї з засадничих суспільних інституцій. При цьому особливе місце в загальній освітній траєкторії особистості посідає загальна середня освіта й вчитель як її ключова постать. Варто відзначити, що в умовах сьогодення збільшився функціонал вчителя. У процесі професійної діяльності він має надавати не тільки якісні освітні послуги, а й нести відповідальність за безпеку здобувачів освіти, за організацію освітнього процесу в умовах бомбосховища, вміти працювати з учнями, які мають травматичний досвід. До того ж в умовах ринкової економіки та необхідності відновлення всіх сфер суспільства, коли успіх корелюється у першу чергу з людським ресурсом, вчитель має озброїти учнів умінням цілепокладання у виборі життєвого шляху, у визначенні цінностей та установок, сформувати мотивацію вчитися впродовж всього життя, мобільність у виборі професії, при необхідності — її зміні, ґрунтовні компоненти саморегуляції, пов'язані з самоконтролем і самокорекцією. Отже сучасна ситуація стимулює вчителя до постійного професійного зростання на засаді самовдосконалення.

Певні питання професійного самовдосконалення вчителів в закладах загальної середньої освіти задекларовані в державних нормативно-правових документах, а саме: у законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.), Положенні про атестацію педагогічних працівників (2022 р.), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.), Професійному стандарті вчителя ЗЗСО (2020) та ін.

Така багатоаспектна етимологія проблеми самовдосконалення зумовлює необхідність її порівняного вивчення, а саме: розгляд концептуальних детермінант, теоретичних засад та методичного супроводу готовності сучасного вчителя до самовдосконалення. Особливої доцільності набуває аспект проблеми, пов'язаний з розглядом концептуальних детермінант самовдосконалення, що стануть підґрунтям у визначенні загальної стратегії дослідження проблеми самовдосконалення сучасного вчителя ЗЗСО.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цілісне дослідження самовдосконалення осо-

бистості у форматі монографії презентувала С. Грищенко. Проблема професійного самовдосконалення розглядається в студіях О. Балла, І. Беха, С. Максименка. Аспект особистісного самовдосконалення як форми усвідомленого саморозвитку майбутнього вчителя висвітлено в працях Н. Усімбаєвої. Питання самовдосконалення майбутніх учителів в контексті вирішення проблеми розвитку особистості розглянуто в наукових працях Г. Костюка. Ціннісна детермінація самовдосконалення обґрунтована в дисертаційній роботі Т. Северіної. Сутність самовдосконалення як чинника самоактивності особистості вивчав М. Боришевський. Процес самовдосконалення у контексті суб'єктності особистості та її вчинків досліджували В. Татенко, В. Роменець. Аспект поєднання самовдосконалення й самореалізації педагога розкрито в працях Г. Балла. Рефлексивний аспект самовдосконалення студіювали І. Бех, І. Зязюн. Самовдосконалення у контексті самоактуалізації та саморозвитку особистості розглянуто в студіях таких зарубіжних науковців, як-от: Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс. Науковий тезаурус проблеми самовдосконалення проаналізовано в статті Ю. Рій. Однак при значеній досить широкий дослідженості різних векторів феномену самовдосконалення, питання його концептуальних засад розглянуто лише аспектно.

Мета статті — визначити концептуальні детермінанти самовдосконалення вчителів ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу. Визначимося з вихідними позиціями поданої статті, пов'язаними з феноменами самовдосконалення та детермінація. Самовдосконалення — це міждисциплінарний феномен, що досліджується в філософії, психології, педагогіці. Цей вектор проблеми було детально висвітлено у попередніх працях (Желанова, Рій, 2023). Ємка й ґрунтовна дефініція самовдосконалення представлена у студії Т. Яблонської. Авторка тлумачить самовдосконалення як вищу форму усвідомленого саморозвитку особистості, яка має на меті постійну внутрішню роботу над собою, результатом якої є особистість, що довела свій розвиток до можливої мети відповідно до загальнолюдських духовних цінностей (Яблонська, 2015). На думку Л. Сердюк, самовдосконалення є вищою формою самотворення, що полягає у творчому ставленні до власної особистості, у бажанні змінити, удосконалити себе (Самотворення у розвитку особистості: науково-методичний посібник, 2015).

Базуючись на окреслених тлумаченнях самовдосконалення, суттєвими ознаками самов-

досконалення вчителя ЗЗСО будемо вважати: усвідомленість, цілеспрямованість, цілісність, суб'єктну активність, дієвий та творчий характер, самодетермінованість.

Ураховуючи мету статті, пов'язану з визначенням концептуальної детермінації феномену самовдосконалення вчителів ЗЗСО, уточнимо, що феномен детермінації розуміємо як організовану систему причинно-наслідкових взаємозв'язків, що забезпечують ефективність певних процесів. У нашому випадку таким процесом є самовдосконалення вчителів ЗЗСО.

Розглянемо концептуальну детермінацію самовдосконалення вчителів ЗЗСО.

Ґрунтовною концептуальною детермінантою дослідження феномену самовдосконалення є *теорія особистості Г. Костюка*, в якій він розвиває ідеї культурно-історичної психологічної концепції щодо діалектики об'єктивного (зовнішнього) та суб'єктивного (внутрішнього) у розвитку особистості. На думку відомого фундатора вітчизняної психології, психічний розвиток особистості хоч і спрямовується суспільством, все ж здійснюється як процес, котрий саморозвивається у динаміці внутрішнього необхідного руху, «саморуху», джерелом якого є внутрішні суперечності, що зумовлюють рух від нижчих до вищих рівнів досконалості. Тобто, Г. Костюк тлумачив розвиток як внутрішній прогрес (Костюк, 1989). Суголосною є думка С. Максименка щодо факторів унікальності цілісної структури особистості, серед яких він виокремлює постійний саморух, саморозвиток особистості, «...в процесі якого весь час змінюється індивідуальний візерунок особистісних проявів, набуваючи все більш своєрідної і завершені форми» (Максименко, 2008, с. 7).

Отже, ці концептуальні ідеї зумовлюють логіку процесу самовдосконалення вчителя ЗЗСО у єдності з його саморозвитком у напрямі досягнення високого рівня його професіоналізації та особистісного зростання, й рушієм цього процесу є суперечності між можливостями й потребами особистості.

Суттєвою концептуальною детермінантою процесу самовдосконалення вчителів ЗЗСО вважаємо *гуманістичні концепції А. Маслоу й К. Роджерса*, що пов'язані з феноменом самоактуалізації особистості як бажанні самовираження, реалізації свого потенціалу та безперервного самовдосконалення, що є найвищою потребою особистості. А. Маслоу в своїй праці «Теорія мотивації людини» (Maslow, 1943) презентував відому «піраміду потреб людини», в якій представив її певну ієрархію, визначаючи різні шляхи розвитку особистості. На дум-

ку А. Маслоу, зростання особистості залежить від спадково зумовленої внутрішньої природи та самості як «серцевини» цієї особистості (Maslow, 1943). Ключовим поняттям концепції К. Роджерса стала «тенденція актуалізації», а також визнання цінності й унікальності людської особистості та її досвіду протягом життя, що акумулюються в понятті «феноменальне поле»; введення поняття конгруентності; розуміння самооцінки як найважливішого компонента особистості (Rogers, 1954). У контексті нашого дослідження ми тлумачимо самоактуалізацію, з одного боку, як один із динамічних феноменів самовдосконалення, а з іншого — як його результат.

Варто відзначити як засадничу в процесі самовдосконалення вчителя ЗЗСО *аксіопсихологічну концепцію особистості*, що була обґрунтована й розроблена у студіях З. Карпенко. Ціннісно-цільовим стрижнем аксіопсихології, на думку науковиці, є аксіогенез, який «...являє собою розгортання її суб'єктних здатностей у цілісній ситуації буття, що містить індивідуальний, власне суб'єктний, соціально-особистісний, індивідуальний та універсальний рекурентні ряди з прогресивним ускладненням ціннісно-духових устремлень особистості» (З. Карпенко, 2009, с. 11). Механізм аксіогенезу передбачає «поступальний перехід з нижчих на вищі рівні ціннісно-сислової свідомості» (В. Мицько, 2007, с. 9). При цьому суб'єктом аксіогенезу є особистість, розвиток ціннісно-сислової сфери якої базується на принципі інтегральної суб'єктності, згідно з яким здатність людини до саморегуляції проявляється у висхідній теологічній перспективі в континуумі: 1) відносного суб'єкта — людини як об'єкта соціального впливу, індивіда, носія інстинктивної активності, орієнтованого на ключову цінність «вітальність»; 2) монособ'єкта — людини як активного діяча, суб'єкта відносно індивідуальної діяльності згідно з виробленими соціальними нормами й культурними стандартами при домінуванні прагматичних цінностей; 3) полісуб'єкта — особистості як суб'єкта суспільно розподіленої діяльності зі сформованою ціннісною свідомістю і здатністю до морального самовизначення; 4) метасуб'єкта — індивідуальності, яка творчо збагачує панівну соціокультуру; 5) абсолютного суб'єкта — універсальності як суб'єкта духовної практики (Карпенко, 2009). Отже, зазначена логіка відносно-, моно-, полі-, мета- абсолютного суб'єкта аксіогенезу зумовлює певний послідовний алгоритм динаміки мотиваційно-ціннісних аспектів самовдосконалення вчителя ЗЗСО.

Проблема ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення порушується в дисертаційній роботі Т. Северіної (Северіна, 2012). Авторка уводить до наукового обігу поняття «ціннісно-мотиваційна домінанта» як функціональне смислове утворення в структурі особистості майбутнього педагога, що визначає його зорієнтованість на розвиток та самовдосконалення у діяльності й містить когнітивну, афективну, смислову, стимулювальну та діяльнісну складову. Зазначена наукова позиція актуалізувала доцільність дослідження ціннісно-мотиваційної домінанти вчителів ЗЗСО

Суттєвою у контексті проблеми самовдосконалення вчителя ЗЗСО є *суб'єктно-вчинкова психологія* (В. Роменець, В. Татенко). Ґрунтовною є думка В. Татенка, який розглядає суб'єкта як інтегративний регулятивний центр внутрішнього світу людини та виводить за межу окремої діяльності. За В. Татенком, суб'єкт — це «істота, що самоінтегрується по «зростаючій» навколо своєї сутності, самостійно й творчо здійснює свою життєдіяльність і розвивається в цій якості протягом усього життя у формі особистості, індивідуальності...» (Татенко, 1996, с. 185). Автор виділяє три завдання, які вирішуються суб'єктом: пізнання й перетворення свого зовнішнього світу; пізнання та розвиток свого внутрішнього світу й себе як суб'єкта власного психічного життя й свого буття взагалі (Татенко, 1996). Дещо іншим є розуміння суб'єкта у В. Роменця, який виокремив вчинкову структуру відношень людини й світу. На його думку, суб'єкт виявляється у формі особистості, а форма прояву — це вчинок особистості (Роменець, 2006). Змістовні та динамічні характеристики особистості як суб'єкта втілюються в її суб'єктності, що містить суб'єктну позицію особистості, педагогічну активність, суб'єктний досвід, здатність до рефлексії, антиципації (Желанова, 2012, с. 110). Отже, у процесі самовдосконалення вчителя ЗЗСО для нас суттєвими є такі виміри суб'єктно-вчинкового підходу, як: активність (ситуативна, надситуативна, інтегральна), ініціативність, відповідальність, ставлення до себе як суб'єкта діяльності.

Процес самовдосконалення, його успішність значною мірою залежать від самоусвідомлення, від вміння визначити межі свого знання й незнання, від вміння подивитися на себе «очима інших», тобто реалізувати зворотний зв'язок. Отже, є очевидною рефлексивна детермінація феномену самовдосконалення. Традиційно в межах культурно-історичної концепції детермінаційні функції психіки трактувались в логіці від «соціального до індивідуального». У су-

часній психолого-педагогічній теорії доведено доцільність формули «від внутрішнього до зовнішнього», тобто рефлексивна детермінація певних особистісних феноменів. У наших попередніх працях доведена рефлексивна детермінація мотиваційної, смислової та суб'єктної сфер, на яких базується самовдосконалення (Желанова, 2015). Тобто *концепція рефлексивної детермінації* певних особистісних конструктів є однією із засадничих в процесі дослідження самовдосконалення вчителя ЗЗСО.

Висновок. На підставі викладеного маємо констатувати складність, багатоаспектність й міждисциплінарну природу феномену самовдосконалення. Суттєвими ознаками самовдосконалення вчителя ЗЗСО є усвідомленість, цілеспрямованість, цілісність, суб'єктна активність, дієвий та творчий характер, самодетермінованість. Визначаючи концептуальні детермінанти самовдосконалення вчителів ЗЗСО, розуміємо детермінацію як організовану систему причинно-наслідкових взаємозв'язків, що забезпечують ефективність певних процесів. Концептуальними детермінантами самовдосконалення вчителів є теорія особистості Г. Костюка, що детермінує логіку процесу самовдосконалення вчителя ЗЗСО у єдності з його саморозвитком у напрямі досягнення високого рівня професіоналізації; гуманістичні концепції А. Маслоу й К. Роджерса, що пов'язані з феноменом самоактуалізації особистості як бажанні самовираження, реалізації свого потенціалу та безперервного самовдосконалення; аксіопсихологічну концепцію особистості З. Карпенко, що базується на феномені аксіогенезу як руху з нижчих на вищі рівні ціннісно-смислової сфери особистості на засаді принципу інтегральної суб'єктності, що передбачає логіку відносно-, моно-, полі-, мета- та абсолютного суб'єкта, що детермінує певний послідовний алгоритм динаміки мотиваційно-ціннісних аспектів самовдосконалення вчителя ЗЗСО; суб'єктно-вчинкову психологію В. Роменця й В. Татенка, що оперує такими суттєвими для самовдосконалення вчителя категоріями, як-от: активність (ситуативна, надситуативна, інтегральна), ініціативність, відповідальність, ставлення до себе як суб'єкта діяльності; концепцію рефлексивної детермінації, що тлумачить рефлексію як наскрізний метапроцес, що пронизує й зумовлює всі складові феномену самовдосконалення. У контексті перспектив дослідження варто зауважити, що подальшого вивчення потребує аспект проблеми самовдосконалення, пов'язаний з розробленням методичного супроводу готовності вчителя ЗЗСО до професійного самовдосконалення.

ДЖЕРЕЛА

1. Желанова В. В. Суб'єктні феномени контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 5 (240). С. 97–111.
2. Желанова В. В. Мотивація, смислова сфера та професійна суб'єктність майбутнього педагога у площині їх рефлексивної детермінації. *Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри*. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. С. 272–291.
3. Желанова В. В., Рій Ю. В. Дослідження феномену самовдосконалення в міждисциплінарному контексті. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2023. № 5(359). С. 15–21.
4. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. 512 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К. : Рад. школа, 1989. 608 с.
6. Максименко С. Д. Психологія особистості. *Медицинская психология*. 2008. № 3. С. 3–11.
7. Мицько В. М. Психологічні особливості аксіогенезу майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2007. 21 с.
8. Роменець В. А. Вчинок і повстання канонічної психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок : філософсько-психологічні студії*. К. : Либідь, 2006. С. 11–36.
9. Самотворення у розвитку особистості. За ред. Л. З. Сердюк. К. : Педагогічна думка, 2015. 93 с.
10. Северіна Т. М. Ціннісна детермінація особистісного самовдосконалення студентів у навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Умань, 2012. 225 с.
11. Яблонська Т. Психолого-педагогічні умови активізації самовдосконалення особистості. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць інституту психології імені Г. С. Костюка*. К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015. С. 712–721.
12. Maslow A. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. 1943. № 4. P. 370–396.
13. Rogers, K. R. *Psychotherapy and Personality Change*. Chicago, 1954. 344 p.

REFERENCES

1. Zhelanova, V. V. (2012). Subiektni fenomeny kontekstnoho navchannia maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Subjective Phenomena of contextual learning of the future primary school teacher]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University]*, 5(240), 97–111 [in Ukrainian].
2. Zhelanova, V. V. (2015). Motyvatsiia, smyslova sfera ta profesiina subiektnist maibutnoho pedahoha u ploshchyni yikh refleksyvnoi determinatsii. *Kompetentnisno zoriientovana osvita: yakisni vymiry [Motivation, semantic sphere and professional subjectivity of the future teacher in the plane of their reflexive determination. Competence-oriented education: qualitative dimensions]*. Kyiv, Borys Grinchenko Kyiv University, 272–291 [in Ukrainian].
3. Zhelanova, V.V., Rii, Yu. V. (2023). Doslidzhenniafenomenu samovdoskonalennia v mizhdystyplinarnomu konteksti [Study of the phenomenon of self-improvement in an interdisciplinary context]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University]*, 5(359), 15-21 [in Ukrainian].
4. Karpenko, Z. S. (2009). *Aksiolohichna psykhohihiia osobystosti [Axiological Psychology of Personality]*. Ivano-Frankivsk: Lileya-NV [in Ukrainian].
5. Kostyuk, G. S. (1989). *Navchalno-vykhovnyi protses i psykhichni rozvytok osobystosti [Educational Process and Mental Development of Personality]*. Kyiv: Radianska Shola [in Ukrainian].
6. Maksymenko, S. D. (2008). *Psykhohihiia osobystosti [Psychology of the Personality]*. *Medytsynskaia psykhohihiia [Medical Psychology]*, 3, 3–11 [in Ukrainian].
7. Mytsko, V. M. (2007). *Psykhohichni osoblyvosti aksiogenezu maibutnikh psykhohohiv [Psychological Features of Axiogenesis of Future Psychologists]*. Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii [Abstract of candidate's dissertation]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
8. Romenets, V. A. (2006). *Vchynok i povstannia kanonichnoi psykhohohii [Act and Rebellion of Canonical Psychology]*. *Liudyna. Subiekt. Vchynok: filozofsko-psykhohichni studii [Man. Subject. Action: Philosophical and psychological studies]*. Kyiv: Lybid, 11–36 [in Ukrainian].
9. Serdiuk, L. Z. (Ed.). (2015). *Samotvorennia u rozvytku osobystosti [Self-Creation in Personality Development]*. Kyiv: Pedahichna dumka [in Ukrainian].

10. Severina, T. M. (2012). Tsinnisna determinatsiia osobystisnoho samovdoskonalennia studentiv u navchalnovykhovnomu protsesi vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Valuable Determination of Personal Self-Improvement of Students in the Educational Process of Higher Pedagogical Educational Institutions]. *Kandydat 'ka dysertatsiia* [Candidate's dissertation]. Uman [in Ukrainian].
11. Yablonska, T. (2015). Psykholoho-pedahohichni umovy aktyvizatsii samovdoskonalennia osobystosti [Psychological-pedagogical minds activation of self-extensive specialness]. *Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka*, Kyiv: DP «Informatsiino-analitychne ahentstvo», 712–721 [in Ukrainian].
12. Maslow, A. A. (1943). Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 4, 370–396 [in English].
13. Rogers, K. R. (1954). *Psychotherapy and Personality Change*. Chicago [in English].

Zhelanova V., Palamar S.

**SELF-IMPROVEMENT OF TEACHERS AT GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS:
CONCEPTUAL DETERMINATION**

The relevance of the article is due to the globalisation and European integration transformations of modern society, in which education is becoming one of the basic institutions, and the teacher at a general secondary education institution (hereinafter referred to as GSEE) is its key figure capable of continuous self-improvement throughout life. The purpose of the article is to identify the conceptual determinants of the self-improvement of GSE teachers. The initial basic phenomena of the article are analysed, namely: 'self-improvement', and 'determination'. The signs of self-improvement (awareness, purposefulness, integrity, subjective activity, effective and creative character, self-determination) are presented. The conceptual determinants of teachers' self-improvement are substantiated, which the authors consider to be: H. Kostiuk's personality theory, which determines the logic of the process of self-improvement of a teacher of general secondary education in unity with his/her self-development towards achieving a high level of professionalism; humanistic concepts of A. Maslow and C. Rogers, related to the phenomenon of self-actualisation of the individual as a desire for self-expression, realisation of one's potential and continuous self-improvement; axiopsychological concept of personality of Z. Karpenko, which is based on the phenomenon of axiogenesis as a movement from lower to higher levels of the value-sense sphere of personality on the basis of the principle of integral subjectivity, which provides the logic of relative, mono-, poly-, meta- and absolute subject, which determines a certain consistent algorithm of the dynamics of motivational and value aspects of the teacher's self-improvement; subjective-actual psychology of V. Romenets and V. Tatenko, which operates with such essential categories for teacher self-improvement as activity (situational, supra-situational, integral), initiative, responsibility, attitude to oneself as a subject of activity; the concept of reflexive determination of V. Zhelanova, which interprets reflection as a cross-cutting meta-process that permeates and determines all components of the phenomenon of self-improvement.

Keywords: *self-improvement of GSE teachers, determination, personality theory, humanistic concepts, axiopsychological concept, subjective-actual psychology, concept of reflexive determination.*

*Стаття надійшла до редакції: 05.10.2024 р.
Прийнято до друку: 19.10.2024 р.*